

УДК 811.161.2'243

РОЛЬ СУБТИТРІВ У ФОРМАЛЬНИХ І НЕФОРМАЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ КОНТЕКСТАХ

Віра Маковська

*Ернст-Моріц-Ардт Університет,
кафедра східно- та західнослов'янської філології,
Домштрассе, 9-10, 17489 Грайфсвальд, Німеччина,
ел. пошта: makovska@uni-greifswald.de*

Заторкнуто проблему мовного трансферу за допомогою субтитрів. Увагу зосереджено на ролі субтитрів у формальних і неформальних навчальних контекстах. Розглянуто проект Комісії Європейського Союзу та його релевантність у процесі вивчення української мови як іноземної.

Ключові слова: мовний трансфер, інтралінгвальні та інтерлінгвальні субтитри, формальні та неформальні навчальні контексти

У документах Європейської комісії, опублікованих впродовж 2003-2008 років, було задекларовано концепцію мовного та культурного розмаїття й багатомовності. Серед основних заходів щодо сприяння практиці багатомовності важливу роль відіграє підтримка вивчення іноземних мов та мовного розмаїття, сприяння багатомовності у сфері економіки, а також можливість доступу громадян до законодавчих документів та інформаційних процесів Європейського Союзу їх рідною мовою [1]. В офіційному повідомленні „Багатомовність – козирна карта Європи і спільне зобов'язання” [4] (вересень 2008 року) було підкреслено роль медіа як потенційного джерела для вивчення іноземних мов у неформальних навчальних контекстах¹. У зв'язку з цим у травні 2010 року Європейською Комісією було ініційовано дослідницький проект, який мав на меті аналіз такого явища як субтитри і дослідження їх ефективної ролі у процесі вивчення та засвоєння іноземної мови. Результати цього дослідження заслуговують на особливу увагу не лише у контексті європейської політики багатомовності, яка все ще чекає на глибоку рефлексію з боку українських фахівців, але й з перспективи викладання іноземної мови взагалі і практики викладання української мови як іноземної зокрема. З огляду на ці фактори видається доцільним представити результати цих студій, проаналізувати їх основні позиції та показати їх релевантність в умовах викладання української мови як іноземної.

У реалізації вищезгаданого проекту взяло участь 33 країни, серед яких 27 учасників – члени Європейського Союзу, три країни європейського економічного простору (Ісландія, Норвегія та Ліхтенштейн) а також Швейцарія, Хорватія та Туреччина. Об'єктом дослідження стали такі проблеми та явища [5, 1]:

1. Опис практики мовного трансферу.

¹ Під „формальним навчальним контекстом” мається на увазі системне навчання у супроводі викладача/вчителя у рамках створеної для цього навчання ситуації. „Неформальні навчальні ситуації” виникають при непрямому вивченні мови, яке є добровільним і неконтрольованим процесом, що є, як правило, спонтанним.

2. Аналіз впливу мовного трансферу на вміння говорити іноземною мовою та розуміти її.

3. Аналіз взаємодії між високим рівнем знань іноземної мови громадян певної країни та культурною традицією, яка надає перевагу титруванню перед синхронізацією.

4. Питання впливу практики титрування та синхронізації на рівень знань іноземної мови.

5. Використання субтитрів та їх рушійна сила у процесі вивчення іноземних мов.

6. Аналіз ефекту навчання за допомогою усного та писемного мовлення на екрані.

7. Субтитри як інструмент у вивченні мови певної країни та їх вплив на процес інтеграції мігрантів.

8. Опис труднощів під час використання субтитрів.

9. Аналіз ролі субтитрів у створенні сприятливого для навчання середовища.

Перелік вищезгаданих проблем лише в загальному окреслює проблему мовного трансферу за допомогою субтитрів і ставить її у культурний контекст. Саме компаративний підхід дає можливість прослідкувати певні культурні явища та їх вплив на ситуацію з використанням субтитрів. Дослідження показали, що у певних країнах традиційно переважають ті чи ті форми мовного трансферу [3, 25]. Їх картографія ілюструє перевагу титрування, синхронізації, voice-over чи наявність змішаних форм у тому чи тому мовному середовищі.

Цікаво, що явище синхронізації аудіо-візуальної продукції, зокрема фільмів, переважає у Німеччині, Австрії, Іспанії, Італії та активно практикується у Франції. У таких країнах, як Чехія та Хорватія прослідковується чітка тенденція до використання субтитрів, у фламандській частині Бельгії, Люксембурзі, німецькомовній та франкомовній частині Швейцарії – поширена практика двомовних субтитрів. Потрібно зауважити, що тенденції до певної форми мовного трансферу можуть бути зумовленими культурними, економічними, політичними, історичними, соціальними та іншими чинниками. Скажімо, метод синхронізації, який вимагає високоякісного технічного устаткування і, відповідно, фінансової бази, переважає у економічно розвинених країнах. Метод накладання голосу (voice-over) практикувався у країнах з жорсткою політичною цензурою, яка забороняла поширення іноземної аудіо-візуальної продукції. Причинами, що спонукали певні країни використовувати субтитри, була відсутність національно зорієнтованої мовної політики. У багатьох випадках титрування було ознакою альтернативного інтелектуального кіно.

Опитування трьох вікових груп (від 12-ти до 18-ти років, від 18-ти до 25-ти і група після 25-ти) у тридцяти трьох країнах дало підставу для таких тверджень [5: 12].

- Незважаючи на відсутність негативного взаємозв'язку між постійним споживанням синхронізованих версій і знанням іноземної мови, населення країн зі споживанням синхронізованих медіа-продуктів не володіє більшою кількістю мов, ніж населення країн з традицією субтитрів.

- Встановлено певну закономірність між віковим фактором, кількістю іноземних мов, якими володіють опитувані, та перевагою субтитрів чи синхронізації: чим молодша вікова категорія опитуваних, тим більша кількість мов, якими вона володіє, і тим сильніша перевага до споживання титрованих медіа-продуктів перед синхронізованими.

• Дві молодші групи опитуваних, до 18-ти років та до 25-ти, дотримуються думки, що субтитри є ефективним інструментом у вивченні іноземної мови. На відміну від них, у групі опитуваних віком після 25-ти не прослідковується глибокої рефлексії щодо ролі субтитрів у вивченні іноземних мов.

Результати проекту засвідчують тісний взаємозв'язок між використанням традиції субтитрів у медіа-культурі тих чи тих країн та рівнем знань іноземних мов. Рівень знань іноземної мови опитуваних, що надають перевагу субтитрам, є вищим за рівень у групі зі споживанням синхронізованих продуктів.

Однозначно, що використання субтитрів у процесі навчання іноземних мов та як фактор мотивації у навчанні взагалі засвідчує позитивний ефект. Варто взяти до уваги і той факт, що вивчення іноземної мови є комплексним навчальним процесом, у якому явище субтитрів є одним із численних факторів впливу на нього. Факт ефективності методу субтитрів підтверджено також у науковій літературі на цю тему [2]. Науковці звертають увагу на такі фактори, які є визначальними у цьому процесі:

• Знайомство з практикою титрування (учні та студенти з країн, у яких практикується титрування, швидше розвивають стратегії та навички у вивченні іноземних мов, ніж представники країн із традицією синхронізації)

• Рівень знання мови (залежно від мовного рівня, можуть виявитися доцільними інтралінгвальні чи інтерлінгвальні субтитри²)

• Навчальні цілі (інтралінгвальні субтитри доцільно використовувати для навчання граматики та правопису на вищих етапах мовного навчання, у той час коли інтерлінгвальні субтитри доречні у процесі розбудови словникового запасу та ін.)

• Спорідненість мов (практика показує, що вивчення іноземної мови з допомогою субтитрів є дієвішим у випадку, коли чужа та рідна мова послугуються ідентичним графічним письмом)

Існують певні зауваги щодо змісту аудіо-візуального матеріалу, до якого пропонують субтитри. Текст субтитрів досягне максимального ефекту, якщо існують семантична відповідність між відео- та аудіообразом. При роботі із аудіо-візуальним матеріалом потрібно враховувати також рівень знань студентів – це не лише сприятиме доброму засвоєнню матеріалу, але й стане фактором мотивації у вивченні мови. Дані вказують на цікаву тенденцію серед студентів – більшість з них робить свій вибір на користь субтитрів, мотивуючи його тим, що субтитри не порушують семіологічної цілісності твору.

На окрему увагу заслуговує питання впливу титрованої інформації на процес інтеграції мігрантів. Гадаю, на ці фактори впливу саме у такому середовищі слід звернути увагу не лише соціологам та працівникам емігрантських служб, але й мовознавцям. Дослідження показали, що мігранти охоче використовують можливість інтралінгвальних субтитрів. Це, на їх думку, сприяє швидкому засвоєнню мови та кращому розумінню інформації, що, своєю чергою, допомагає долати культурні бар'єри.

Після такого аналізу постає логічне питання релевантності цієї проблеми для українського середовища в культурологічному аспекті взагалі та її місце і роль у викладанні української мови як іноземної зокрема. Дослідження проблеми мовного трансферу у сучасних мас-медіа могло б не лише дати цікаві результати для

² Інтерлінгвальними є субтитри до іноземного фільму на рідній мові глядача, інтралінгвальні субтитри виконані тою ж мовою, що й оригінал фільму.

майбутніх розробок нової української методики викладання іноземних мов, але й спричинитися до певних конкретних кроків у напрямку потрібних і обґрунтованих реформ у сфері освіти. Це може стати також і конкретним матеріалом для дискусій з питань багатомовності.

Пріоритетом описаного у цій статті проекту все ж залишається конституювання одного із найпоширеніших у мас-медіа методів мовного трансферу, ці студії не розкривають його потенціалу у регламентованому навчанні іноземної мови повністю. На нашу думку, це одна із дуже цікавих проблем у сучасних концепціях навчання іноземних мов.

Несподівані результати щодо впливу практики субтитрів у неформальних контекстах на загальний рівень знань іноземної мови, яких було досягнуто в описаному проекті, дають підставу говорити про доцільність використання такого ресурсу у формальних навчальних контекстах, зокрема у процесі навчання української мови як іноземної. Спроба у загальних рисах окреслити проблему використання субтитрів на уроці іноземної мови була зроблена у попередній статті, ця тема є частиною запланованого наукового проекту, який має на меті описати методичні сторони використання субтитрів на уроці іноземної мови у школах та у вищих навчальних закладах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Action plan on language learning and linguistic diversity [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/lifelong/_c11068_en.htm
2. Burger G. Die Verwendung intralingualer Untertitel beim Einsatz audiovisueller Medien: Hindernis oder Hilfe für den Fremdspracherwerb? / G. Burger // Zeitschrift für Romanische Sprachen und ihre Didaktik 4 (2010). – Н. 1. – С. 9–21.
3. Danan M. Captioning and Subtitling Undervalued Language Learning Strategies / M. Danan // Journal de traducteurs. – 2004. – Vol.49. – N 1. – P. 67–77.
4. Multilingualism – an asset and a commitment [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/lifelong_learning/ef_en.htm
5. Studie über die Verwendung von Untertiteln. Das Potenzial von Untertiteln zur Förderung des Fremdsprachenlernens und zur Verbesserung der Sprachbeherrschung. EACEA/2009/01. Abschlussbericht Juni 2011.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2013

доопрацьована 15.02.2013

прийнята до друку 20.02.2013

THE POTENTIAL OF SUBTITLING IN FORMAL AND INFORMAL EDUCATIONAL CONTEXTS

Vira Makowska

*Ernst-Moritz-Arndt University,
Department of East and West Slavic philology,
Domsstrasse, 9-10, 17489 Greifswald, Germany,
e-mail: makovska@uni-greifswald.de*

Can the use of subtitles on television and at the cinema help viewers to learn a foreign language?
This article deals with a study ordered by the European Commission in the framework of its policy for

multilingualism and its relevance to the potential of subtitling to encourage language learning and improve the mastery of foreign languages. According to this survey, subtitling helps to improve foreign language skills and can also provide motivation to learn languages, in both formal and informal educational contexts.

Key words: language learning, subtitles, formal and informal educational contexts.

РОЛЬ СУБТИТРОВ В ФОРМАЛЬНЫХ И НЕФОРМАЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ КОНТЕКСТАХ

Вера Маковская

*Ернст-Мориц-Ардт Университет,
кафедра восточно- и западнославянской филологии,
Домитрассе, 9-10, 17489 Грайфсвальд, Германия,
эл. почта: makovska@uni-greifswald.de*

Могут ли субтитры в кино и на телевидении помочь зрителям в изучении иностранного языка? В статье рассматриваются результаты научного проекта, инициированного Европейским Союзом с целью поддержки политики многоязычия. Результаты научного анализа показывают, что субтитры представляют собой важный механизм, способствующий приобретению умений и навыков в процессе изучения иностранных языков.

Ключевые слова: процесс изучения языка, субтитры, формальные и неформальные контексты обучения.